

Розділ II. ЕТИМОЛОГІЯ

І.З. Бурковський (Київ)

МИКИТА І МИКИТИТИ: УМОТИВОВАНИЙ ЗВ'ЯЗОК?

Відантропонімні дієслова, на відміну від іменників (*рентген, пиліпівка*) чи прикметників (*володимирський, кирилівський*), трапляються рідко. До їх короткого реєстру в українській мові (*савити, варварити, амбросити* 'відзначати дні відповідних святих', можливо, також *петрати* (ЕСУМ 4, 361), інтернаціоналізми *гальванізувати, настеризувати, лінчувати*, деякі жаргонізми, як-от *зайванити* 'вкрасти' та літературні окаянізми) з імовірністю належить і дієслово *микитити*. Дотепер його етимології спеціально була присвячена лише одна невелика словникова стаття – наведемо її повністю: **МИКІТИТИ** 'міркувати, метикувати; [викручуватися, нечисто діяти; плутати, псувати справу Ме!]', [мекітити] 'викручуватися' Ж², [микіта] 'незграбна, вайлувата, нетямуща людина' Ме, [замикітитися] 'заметушитися, захвилюватися', змикітити 'додуматися; обманути, не виконати обіцянки'; – р. смикітить 'збагнути', п. [przetykicić] 'обдурити'; – неясне; можливо, пов'язане з *метикувати* ([митикувати]); зв'язок з власним іменем *Микіта*, очевидно, вторинний (ЕСУМ 3, 459).

Стаття викликає деякі зауваження – насамперед стосовно такої необхідної для етимологізування інформації, як словникові дані. У словнику Желехівського насправді є статті **мекітити** й **микітити** (Желехівський 1, 433, 437), причому перша – вона відображає діалектну вимову – містить лише відсилання до другої, де подано такий семантичний спектр цього слова: 'schwindeln, verdrehen, Ausflüchte suchen, zweideutig reden u. handeln; foppen (махлювати, перекручувати, шукати вивертів (відмовок), двозначно (підозріло) мовити й чинити;

ошукувати)' (Желехівський 1, 437); ще одну окрему статтю виділено формі dokonаного виду *змикітити*, що її перекладено як 'der Verbindlichkeit nicht nachkommen, täuschen (не виконувати зобов'язання, вводити в оману)' (Желехівський 1, 306). Це – перша фіксація слова в українській лексикографії, принаймні друкованій. Та ще раніше, 1861 р., зафіксовано його польський відповідник *тукіцід* 'mataczyć (шахраювати, крутити)' (Swil. 1, 692). Ще деякий матеріал наведемо нижче.

Крім того, згідно з правилами укладання Словника, до його статей мають уходити «споріднені слова, словотворчий зв'язок яких з реєстровим словом є цілком прозорим» (ЕСУМ 1, 7), але діалектизми *замикітитися* й *микіта* навряд чи можна визнати такими. Слід було б виділити їх у самостійні статті чи бодай окреслити авторське бачення згаданого зв'язку – це потрібно й для належного розкриття етимології заголовного слова.

Авторка статті (Н.С. Родзевич) висловила свою думку вельми лаконічно: «можливо, пов'язане з *метикувати* ({*митикувати*})». Можна здогадуватися, що йдеться насамперед про метатезу, *-тик- → -кит-* – тобто про форму **микитувати*. Яким чином далі могло постати *микітити*? У нашій мові трапляються подібні морфологічно-акцентуаційні дублети: *бурлакувати / бурлачити, ватагувати / ватажити, господарювати / господарити, жебракувати / жебрачити, химерувати / химерити* та ін. Немає вагомих підстав уважати, що в таких парах один із членів походить від іншого – обидва вочевидь утворені від того самого іменника (відповідно *бурлака, ватаг, ... химера*; якоюсь мірою спричинявся й аналогічний вплив уже наявних пар); навіть у такому прикладі, як *шахраювати: шахрувати*, без відмінностей в акцентуації й у тематичних голосних, навряд чи варто допускати породження другого компонента шляхом стягнення: *шахрувати* запозичене з польської, а *шахраювати* утворене на українському ґрунті від *шахрай*. Для обговорюваної версії це означає, що дієслово *микітити* виникло не безпосередньо від *микитувати* (імовірність такого нетипового переходу невелика), а від антропоніма *Микіта*, оскільки *микитувати* стало сприйматися як похідне від нього. Цікавий, дещо нестандартний випадок, коли вторинне пов'язання (омонімічна атракція) індукує словотворчі процеси.

Але слабким боком цієї теоретичної побудови є те, що доступні нам реальні історичні дані її не підтверджують. Дієслово *микитувати*

ти, що згідно з нею мало передувати формі *микітити* (а потім співіснувати з нею), у словниках відсутнє, мережа Інтернет подає нечисленні факти його функціонування – але найдавніший із них («I-i-i-! – в голос подосадував Степан Трохимович і зупинився перед калюжею: він микитував, як би йому її обійти»³ – М. Хвильовий, “Оповідання про Степана Трохимовича”) датовано 1931 роком. Результатом пошуку аналогів у сусідніх слов’янських мовах став ужитий один-єдиний раз у сучасному польському мережевому дискурсі віддієслівний іменник *mykitowanie*, ^{що} ~~але~~ його сенс із контексту встановити неможливо. Натомість для укр. *микітити* Інтернет демонструє значно багатший і триваліший узус – ось найдавніші епізоди. У п’єсі І. Франка “Три князі на один престол” (1874) – ужите двічі⁴ (друге – «Чи чув-єсь, куме, як сміються з нас, що ми уляклися леда горстки ворогів та й змикитили!» – у додатковому значенні, паралель знаходимо в словнику Іваницького й Шумлянського, де східно-подільським *змикітити* перекладено рос. *оплошать*; Іваницький 254). У листі Осипа Барвінського до брата Олександра (1870): «Леонтович спочатку був прийнявся, потім щось микитив»⁵. Нарешті, у листі Ф. Лебединцева (виходець зі Звенигородського повіту) до свого земляка Т. Шевченка, 1859: «Вибачайте, Бога ради, що змикитив трошки перед Вами, бо й досі не прислав передмови до теї казані» (КС 1898, № 11, с. 46). Виглядає на те, що першим виник якраз варіант *микітити*. Звернімо також увагу: у жодному з цих прикладів – і відомих нам кільканадцятьох інших, що теж належать до ХІХ ст., зрештою, і в докладному тлумаченні Желехівського – дієслово не має того значення, котре, за Н.С. Родзевич, є початковим (‘метикувати’), воно виступає пізніше – тобто її версія й семантично непереконлива. Ці обставини не позбавляють ~~її~~ ^{зрештою} ~~зрештою~~ ^{її} права на існування, проте спонукають до нових пошуків.

Ці пошуки почнемо зі згадуваних уже діалектизмів (за)*микітитися* й *микіта*. Тут розкривається ціла низка можливих етимологічних (або, що нерідко те саме, словотвірних) зв’язків: наявні в нашому розпорядженні відомості про ці слова – їхню географію, хронологію, значеннєву палітру тощо – дуже скупі, фрагментарні, і це зумовлює досить широкий простір для різних припущень.

(За)*микітитися* знайоме нам тільки з тієї ж таки статті ЕСУМ (звідки воно туди потрапило – з’ясувати поки що не вдалося). Відсутність будь-якої супровідної інформації, крім семантичної (при-

тому навряд чи повної, судячи, зокрема, з блр. діал. *мікіціца* ‘вередувати’; ЭСБМ 7, 36), наперед робить його етимологізацію непевною. Словникова версія – трактування його як похідного від заголовного слова – теоретично є цілком (але не єдино) вірогідною: значення як ‘метушитися’, так і ‘хвилюватися, турбуватися’ могли виникнути метонімічним шляхом із ‘(неспокійно) метикувати, ламати голову над чимось’: пор. гр. *μῦθεα* ‘1. думки; 2. турботи’. Семантика уможлиблює й протилежний перехід: *микитити* ‘міркувати’ < *микититися* ‘турбуватися’, проте морфологія говорить про його малоімовірність: такі випадки, як *забути* < *забутися* (ЕСУМ 2, 215) чи *блукати* < *блукатися* (Rudnyčukj 1, 150; Воруś 32), належать до рідкісних, нетипових. Але (за)*микититися* виявляє виразні ознаки ймовірного дериваційного зв’язку й із наведеним у статті діалектизмом *микита*: ‘незграба; недотепа’ → ‘метушитися (діяти / поводитись як незграба та недотепа)’. Зворотний напрямок деривації і тут теоретично можливий, але у світлі подальшого викладу видається малоімовірним.

Що ж до самого іменника *микита*, відомого нам лише в одній говірці (на його похідний скидається прикметник *микитянський* ‘придуркуватий’ (СУГО 127) – у (суб)діалекті вже іншого наріччя, але просторово майже суміжному з подільськими), то його теж ніби неважко пов’язати з *микитити* – через таке значення, як ‘плутати, псувати справу’ (засвідчене в тій самій говірці), за словотвірною моделлю іменників *роззява*, *розтелепа*, *пролаза*, *нетяма*, *швендя*, *базіка*, *рюм(с)а* тощо. Але це діалектне значення заголовного слова не пов’язане безпосередньо з рештою ділянок його семантичного спектра, що може бути й ознакою омонімії. Щоправда, неважко знайти гіпотетичну ланку семантичного ланцюжка для такого пов’язання. Більша частина того спектра вміщується в семему ‘хитрувати’. Саме її подають для *микитити* майже всі діалектні словники, де вміщено це слово: наддністрянський (Шило 173), лемківський (Панцьо 51) – як єдине значення, буковинський (СБук. Г 288) – поруч із ‘псувати справу’, бойківський (Матіїв 277) – ці два плюс ‘метикувати’. Якщо прийняти, що друге з трьох перелічених шойно значень за походженням є результатом першого й спочатку виражалося як *‘хитруючи, зумисне псувати справу’, а далі зазнало генералізації (розширення), то наступним, третім актом цього реконструйованого процесу й буде утворення віддієслівного іменника *микита* ‘незграба (у широкому сенсі), попсуй-майстер’. Ця схема, одначе, суто теоретич-

на, у наявних даних підтвердження їй ми не знаходимо. Інша можлива схема: ‘мудрувати’ → ‘перемудрувати’ → ‘зіпсувати’ → ‘той, що псує – невмілий, незграбний, нетямущий’ – є деякі реальні семантичні аналоги, як-от сленгове *нахімічити* (утім для нього напрямок деривації – від іменника до дієслова, а не навпаки, збіг тут лише на одній ділянці словотвірного ланцюжка). Але значеннева модифікація дієслова мала б виражатися морфологічно, як у наведеному сленгізмі, чого в наявному матеріалі ніде не відбито. До того ж ця схема передбачає додатковий етап – перенесення на *микитити* семантичної інновації, притаманної спочатку лише формі dokonаного виду. Та й вихідне ‘мудрувати’, з огляду на деякі подані далі відомості, викликає сумнів. Імовірнішою ~~вважаємо~~ зворотною схемою, простішою (принцип Ок(к)амового леза): *микита* ‘незграба; недотепа’ > *микитити* ‘плутати, псувати’ (як *партач* > *партачити*, *циган* > *циганити*, *паскуда* > *паскудити*). Навряд щоб це значення дієслова було первісним, а інші пішли від нього – імовірніше маємо тут два омоніми, *микитити*¹ ‘хитрувати, мудрувати, метикувати’ і *микитити*² ‘плутати, псувати’. На користь цього свідчить і така інформація: «В укр. народній лексиці слово “помикитити” означає: через якесь непорозуміння (тобто ненавмисне. – І.Б.) перекрутити справу. Вислів: “У голові помикитилось” значить – ‘хаос думок’» (Ларіон 3, 38). Можна постулювати й безпосередній дериваційний зв’язок *микитити*² > (*за*)*микититися* (семантично – ‘плутати’ → ‘плутатися’), навіть не заперечуючи походження *микититися* від *микита* – обидва слова могли паралельно брати участь у творенні третього.

Звідки ж у такому разі бере початок цей діалектний іменник? Ми викладемо аж три версії – усі на базі антропоніма *Микита*. У першій вірогідним мотиватором є фразеологізм «Ні сюди, Микито, ні туди, Микито» (у різних варіаціях) та гумористична народна оповідь, що дала йому початок. Цей фразеологізм разом із оповіддю-джерелом зафіксовано вже в Номиса (1864, укладання збірки завершене 1861), який локалізує її в Кам’янецькому повіті, тобто теж на Поділлі (Номис 607), тоді як саму приказку – у м. Коропі на Чернігівщині (єдиний досі виявлений лівобережний пункт, імовірно дотичний до нашої теми). Така просторова відлеглість схиляє до думки, що на час запису паремії вона вже функціонувала не один десяток років (та й запис міг відбуватися задовго до 1861 р.). Ще одне рішення підказує пропущений у статті ЕСУМ польський матеріал.

У цитованому вже словникові польської мови (у наукових колах його прийнято називати Віленським словником), крім дієслова *mykicić*, є ще й іменник *mykita* (кваліфікований як діалектизм) ‘а) kozak, b) człowiek szybki, obrotny na koniu (козак; людина метка, спритна на коні)’ (Swil. 1, 692). Новіший словник польської мови, за яким закріпилася назва Варшавський, дублюючи згадані статті, фіксує ще одне значення цього слова (з варіантами *mikita*, *mykieta*) — ‘лис’ (мисливське арго). З ним пов’язане ім’я літературного персонажа *Лис Микита* (можливо, що певний вплив тут мав також його грецький етимон $\nu\kappa\iota\tau\eta\sigma$ ‘переможець’⁶). Його історія, за наявними відомостями, починається з польської поеми М. Смажевського (Marcin Smarzewski) “Lis Mykita” (Львів, 1860; 2-е вид. — 1884), у якій трапляються деякі українізми⁷. Тарас Франко слушно вважав її одним із джерел поеми свого батька “Лис Микита” (1890) на той самий давній сюжет, зокрема ймення головного героя⁸. Водночас він припускає, що «в одного і другого могло бути спільне джерело: українська народня назва хитрого лиса»⁹. Ця назва мала б бути ще одним предметом нашої уваги, проте в мовній дійсності вона нам не відома — як і самому Т. Франкові (інакше він мав би конкретизувати своє припущення) та низці вчених осіб, що читали його розвідку перед публікацією. Я.В. Закревська констатувала: «Назва *Микита* в народних казках не є закріпленою за лисом»¹⁰. Отож лишається вважати, що це українське ім’я хитрого лиса пішло з популярної Франкової поеми. З огляду на хронологію важко уявляти його участь у розгляданих тут словотворчих процесах — але воно має бути згадане як іще один член того самого етимологічно-словотвірного гнізда. Крім того, наведена інформація свідчить, що історія польського *mykita* ‘лис’ починається щонайпізніше в середині ХІХ ст. (що ж до загальнозваної супутньої семени ‘хитрун’, то вона не обов’язково мала бути вторинною).

Варшавський словник подає також стислі етимологічні помітки, виводячи *mykicić* від українського *микитити*, а *mykita* (разом із фонетичними варіантами) — від укр. *микита* (*мыкыта*), тотожного за значенням (судячи з відсутності перекладу). Як етимон останнього вказано українське ім’я *Микита* (SW II, 1083). Це не репрезентоване у відомих нам українських джерелах *микита* ‘спритний їздець’ можна вважати ще одним гіпотетичним джерелом його омоніма (і водночас антоніма), постулюючи енантіосемію — найімовірніше, іронічну: ‘спритник’ → ‘незграба, недотепа’. Утім така етимологія радше сум-

нівна — бо не маємо доказів, що тут фігурує реальне українське слово, а не фіктивне, «домислене» польським автором. Якщо ж воно справді існувало (чи й досі існує в якихось малодосліджених говірках), то, як ми спробуємо показати, його запозичувано не в польську мову з української, а навпаки.

Етимологічна ремарка Варшавського словника — укр. *микита* 'козак; спритний їздець' < *Микита* (ім'я) — базується на формальній тотожності обох слів. Якщо тут — антономазія, то чим вона вмотивована? Тарас Франко, намагаючись дошукатися, звідки герой батькової поеми дістав своє ім'я, міркував: «Може й був колись якийсь замітніший Микита, крутій і хитрун, про якого ходили анекдоти між людьми, поки його ім'я не стало нарешті типове»¹¹. Твердження такого характеру належать до неспростовних — тут хіба тільки дискутувати про деталі: а чи не вславився насправді той Микита дещо іншими якостями — кмітливістю, дотепністю або вправністю в кінній їзді, але зауважимо: це припущення нічим не підкріплене. Не задовольняє нас і пояснення білоруських науковців: «узыходзяць да імя Мікіта — абагульненая назва чалавека з пэўнымі ўласцівасцямі» (ЭСБМ 7, 36). Варто пошукати якоесь ґрунтовніше тлумачення.

До Віленського словника слово *mykita* потрапило вочевидь зі словника Б. Лінде. Там це гасло проілюстроване цитатою з Адама Нарушевича — вихідця з української мовно-етнічної території (Берестейщина), з твору, опублікованого в 1770-х рр. (Linde 2.1, 171). Саме в польській мові XVIII ст. (деяких її регіо- та соціолектах) українське ім'я *Микита* й могло набути значення 'козак': відомий тип синекдохи — найменування представників етносу (здебільшого чужого) та / або війська певним особовим ім'ям: *том(м)і, ганси, фріци, івани* тощо. У цій ролі виступають імена, що мають репутацію дуже поширених, типових, або ж такі — це якраз і стосується українського *Микита* в сприйнятті поляків, — що звучать для носія мови-реципієнта незвично, чудернацько, справляють певний комічний ефект (тобто тут діє також фоносемантичний чинник). Як і інші сленгізми й, ширше, експресивні лексеми, вони здебільшого досить швидко виходять із ужитку (чи принаймні втрачають емоційне забарвлення) і замінюються на інші. У давнішому польському мовленні (передане в українському тексті 1-ї половини XVII ст., Львівському літописі, у розповіді про події 1620 р.) таку роль виконує інше характерне українське ім'я — *Гриць* («Не хочу я з Грицями воевати...»¹²). Звідси —

‘спритний, вправний їздець’ і далі, генералізовано, ‘спритник’, як у фізичному, так і в ментальному сенсі (без тієї конотації, що притаманна слову *козак* в українській мові – бо тут ішлося про чужого, а не свого, до того ж радше про надвірного козака, слугу магната). Далі постало ‘хитрун’, перенесене також на лиса (див. вище), або ж навпаки – ‘лис’ виникло від ‘спритник’, і потім могло брати участь у творенні значення ‘хитрун’.

Це слово, *mykita*, потрапивши в українську мову, могло стати джерелом не лише *микита* ‘незграба’, а й *микитити* (з менш частотним варіантом *микитувати*) в основних значеннях (або й у всіх – якщо не приймати нашої думки про два омоніми), запозиченого згодом, якщо вірити Варшавському словникові, і в суміжні польські регіолекти: укр. *Микита* (незвичайне й кумедне для поляків ім’я) > пол. діал. *mykita* ‘козак (українець); спритний їздець’ > укр. **микита* ‘спритник > хитрун’ > *микитити* ‘хитрувати’ > пол. діал. *mykicić*. Проте засада Ок(к)амового леза велить уважати вірогіднішим інший, коротший шлях міжмовної взаємодії: укр. *Микита* > пол. діал. *mykita* ‘козак; спритний їздець > спритник, хитрун’ > *mykicić* ‘хитрувати’ > укр. *микитити* ‘хитрувати’.

Вихідним іменниковим значенням, що дало початок дієслівним, могло бути й ‘спритник’, і похідне від нього ‘хитрун’. Семемісприту й хитрості взаємоперехідні й мають приблизно однаковий дериваційний потенціал, тож ‘хитрувати’ й ‘метикувати, міркувати’ могли утворитися як послідовно (друге від першого), так і паралельно. Джерела промовляють на користь першого варіанта. Літературне значення дієслова *микитити*, як уже згадано, справляє враження порівняно недавнього. Його лексикографічна реєстрація відбулася пізно: такої статті немає ще навіть у шеститомному українсько-російському словникові 1953–1963, з діалектних словників його подають лише лемківський Пиртея (Пиртей 174) та згаданий уже бойківський (вони відбивають мовлення ХХ ст.). Найперші фіксації, за відомостями російських дослідників – в істотно краще задокументованому російському мовленні: у тексті 1906 р. Скитальця (він чимало мандрував по Україні та прилеглих землях) і 1916 – донського автора Ф. Крюкова¹³. Для українського письменства, за інформацією з Інтернету, найраніший випадок уживання («Городовичня те змикитила, так в артілі та колективи заробляся»¹⁴) – у тексті 1929 р. авторства Спиридона Добровольського, що ріс на порубіжжі степу й Поділля (су-

часний Новоукраїнський район); близько за часом — у його землі (із сусіднього села) Івана Микитенка (1897—1937): «Я зразу змикитив, що в неї до Яроша нездоровий інтерес» (див. СУМ III, 618). Хто знає чи, бува, не ця кумедна фраза знаного та впливового письменника й драматурга (додатковий ефект — співзвучність із прізвиськом) задала тон літературному вжиткові слова? Знайти відповідь на це питання — справа не з цілком безнадійних, але такий пошук уже виходитиме за межі власне етимології.

Від 'хитрувати' вочевидь пішло й 'не виконати зобов'язання' (генералізовано — як *збрехати* не завжди означає свідому, навмисну неправду), блр. діал. *мікіцяць* 'таїтися' (ЭСБМ 7, 36), можливо, також «львівське» *микітити* 'обдурювати, збивати з панетелику' (ЛЛ 359), хоча не менш імовірною тут є його відіменникова деривація (за моделлю *дурити* < *дурень*). Блр. діал. *мікіціцца* 'вередувати' — імовірноше від семени сприту (пор. етимологію слова *каприз*, згадаємо ще й *химерити*). Натомість наведене вже бойківське (Франко) й східно-подільське *змикитити* 'сплохувати', як і *помикітити(ся)* 'поперекручувати(ся), поперевертати(ся)' (ЛЛ 455) набагато легше вписується в контекст постульованого нами омонімічного гнізда.

Слово *микита*, як видно з інших аналогічних прикладів, могло означати також 'українець', а що українців дедалі більше сприймали як суто селянський народ, то на перший план виступало значення 'селянин' зі зневажливо-пейоративними конотаціями, характерними для панівного етносу. Маємо засвідчене «львівське» *микіта*, *микіта* 1) 'селюк'; 2) 'недоумок' (ЛЛ 358, 359) — фонетичний варіант ії-кі- чітко вказує на польське походження. І тут — іще одне ймовірне джерело й подільського *микита* (третя версія її робить дещо сумнівною, але не спростовує, той факт, що Галичина і Східне Поділля від 1772 р. були розділені кордоном).

Пропонована гіпотеза про роль українсько-польської міжмовної взаємодії в постанні досліджуваних слів загалом узгоджується з доступними нам джерельними даними — інша річ, що ті відомості досить-таки скупі (мало стає в пригоді й словник Грінченка, що просто дублює Желехівського; пізніший редактор, С. Єфремов, додав *микітити* 'обдурювати' (за змістом прикладу — радше 'не виконувати зобов'язання'), зі Звенигородського повіту (Грінченко, 3, 279) — підкріплення того, що вже відомо нам із документа 1859 р.). Усі вони локалізуються в ареалі південно-західного наріччя та окремих при-

легких говірок Правобережжя, зони тривалих контактів із польською мовою (це значною мірою стосується й Буковини). Для інших діалектів поки що маємо лише деякі непрямі вказівки, насамперед наявність споріднених слів у білоруській мові (хоча туди вони могли потрапити й через польську), а також у російській (рос. *(с)микитить* — за поширеністю в мережі чи не поступається нашому відповіднику, але історію має недовгу) — хоча такі запозичення відбуваються не тільки, а в новітній історії й не стільки через контакти суміжних діалектів. До цього додамо: цитований фрагмент твору С. Добровольського відбиває мову кубанців — але не знати, чи цілком автентично, тож тут убачаємо підставу підозрювати — але не доказ (навіть попри зіставлення з відомостями із сусідніх російських теренів), що відповідна ізоглоса охоплює як західний, так і східний край ареалу південно-східного наріччя. Основна проблема — сучасний стан лексикографування: крім того, що діалектних словників мало, вони, як правило, укладені за диференційним типом, тож годі шукати там слова, якщо його семантика не відрізняється від літературної. Таку думку викликає значення слова в мові-реципієнті.

Ми виклали цілу низку етимологічних версій, не всі змігши оцінити з погляду більшої чи меншої вірогідності. Крім обставин, що ускладнюють дослідження, тут варто згадати й сформульований В.М. Топоровим принцип множинної етимології: не обов'язково з кількох альтернативних етимологій лише одна може бути істинною — часом у творенні слова брали участь і два чинники, а то й більше. Лишається ще й версія ЕСУМ, що її ми остаточно не відкидаємо, дарма що простежили її невідповідність мовноісторичним фактам. Певної привабливості їй надає формальна й значеннева близькість дієслів *микитити* (*микитувати*) й *метикувати* — але, по-перше, однаково ймовірним буде й зворотне припущення, що, навпаки, *метикувати* — а його генеалогію наразі не слід uważати встановленою з певністю — виникло через метатезу від *микитувати*. По-друге, є й іще деякі слова, що виявляють подібну близькість до *микитити(ся)* в тому чи іншому сенсі: *змакітрити* 'зрозуміти' (Сизько 37), *закітритися* 'втомившись від якихось турбот, клопотів, не сприймати більше нічого' (СУМ III, 200) — тлумачення не зовсім вичерпне, *замікатися* 'заметушитися' (Матіїв 158) або споріднене з ним пол. діал. *тыксіć сіć* 'пригадувати(ся)' (Karłowicz 3, 205; SW II, 1083); а крім метатези, є й такий маргінальний, слабко вивчений формотворчий засіб,

як контамінація. (До речі, певний вплив фонетичних асоціацій можна допускати й у межах деяких із наших схем). Щодо (за)мікати(єн) цікаво, що від того самого слов'янського кореня Лінде виводив пол. (діал.) *mykita* (Linde II.1, 171, 115) – мабуть, українське ім'я було йому незнане; і навіть ця етимологія донаукового періоду формально не є наймовірною – ні семантично, ні морфологічно: пор. утворені за допомогою такого суфікса пол. *włokita, włókita* ‘волоцюга’, рос. *волокута*. Отож вона заслуговує на глибшу перевірку, з урахуванням і інших характеристик слова, насамперед історичних та лінгвогеографічних. Належної повноти даних для цього, либонь, бракує, але вже те, що досі все вказує на зону польсько-українських контактів останніх століть (наприклад, Я. Карлович відносить *mykita* до «Litwy i Ukrainy» (Karłowicz 3, 205) – під Литвою тут слід, очевидно, розуміти головню Берестейщину), є достатнім аргументом віддати перевагу іншому баченню походження лексеми.

Оприлюднені тут етимологізаційні міркування за теперішніх умов – не більше, ніж гіпотези. Верифікація їх – справа прийдешнього (будемо сподіватися, не дуже віддаленого), з очікуваним прогресом у вивченні та введенні в науковий обіг діалектної лексики, писемних пам'яток ХІХ й попередніх століть як української мови, так і сусідніх.

¹ Див. у нашому списку скорочень під «Мельничук».

² Див. під «Желехівський».

³ Хвильовий М. (Твори в п'ятьох томах. Нью-Йорк; Балтімор; Торонто, 1982. Т. 3. С. 219.

⁴ Франко І.Я. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. К., 1979. Т. 23. С. 36, 44.

⁵ Із листування Олександра і Осипа Барвінських (1870 рік) / Вступна стаття, підгот. тексту, коментарі Альбіни Шацької // Спадщина: Літературне джерелознавство. Текстологія. К., 2010. Т. 5. С. 125.

⁶ Франко Т. «Лис Микита»: критичний розбір поеми Івана Франка. Львів, 1937. С. 83.

⁷ Там само. С. 44.

⁸ Там само. С. 41, 43, 84.

⁹ Там само. С. 41.

¹⁰ Закревська Я.В. Фольклорна мовно-стилістична традиція в казках І. Франка // Українська мова в школі. 1957. №4. С. 28.

¹¹ Франко Т. Цит. праця. С. 83.

¹² Ісписаніє літом от рожества Христова ... року і по нім ідущих (Львівський літопис) // Бевзо О.А. Львівський літопис і Острозький літописець: Джерелознавче дослідження. К., 1971. С. 104.

¹³ http://fedor-kryukov.narod.ru/Alphabet/17_slovar_s.htm

¹⁴ *Добровольський С.* Залізний кінь. Канадський Інститут Українських Студій: Електронна бібліотека української літератури. (Без року).

Скорочення

- Грінченко₃ – Словник української мови / Упоряд. з дод. влас. мат. Б.Д. Грінченко. 3-є вид. К., 1927–1928. Т. 1–3.
- ЕСУМ – Етимологічний словник української мови / Гол. ред. О.С. Мельничук. К., 1982–. Т. 1–.
- Желехівський – *Желеховський Є., Недільський С.* Малорусько-німецький словар. Львів, 1886. Т. 1–2.
- Іваницький – *Іваницький С., Шумлянський Ф.* Російсько-український словник. Вінниця, 1918. К., 2006.
- Іларіон – *Іларіон*, митрополит (*Огієнко І.І.*). Етимологічно-семантичний словник української мови. У 4 томах. Вінніпег, 1979–1995.
- КС – Киевская старина.
- ЛЛ – Лексикон львівський: поважно і на жарт / Укладачі: Н. Хобзей та ін. Львів, 2009.
- Матіїв – *Матіїв М.* Словник говірок центральної Бойківщини. К.; Сімферополь, 2013.
- Мельничук – *Мельничук О.С.* Словник специфічної лексики говірки села Писарівки // Лексикографічний бюлетень. К., 1952. Вип. II. С. 67–99.
- Номис – Українські приказки, прислів'я і таке інше: Збірники О.В. Марковича та інших: Уклад М. Номис / Упоряд., приміт. та вступна ст. М.М. Пазяка. К., 1993.
- Панцьо – *Панцьо С.* Матеріали до словника лемківських говірок (дієслівна лексика). Тернопіль, 2009.
- Пиртей – *Пиртей П.* Короткий словник лемківських говірок. Івано-Франківськ, 2004.
- СБук. Г – Словник буковинських говірок / За заг. ред. Н.В. Гуйванюк. Чернівці, 2005.
- Сизько – *Сизько А.Т.* Словник діалектної лексики говірок сіл південно-східної Полтавщини. Дніпропетровськ, 1990.
- СУГО – Словник українських говорів Одещини / За ред. О.І. Бондаря. Одеса, 2010.
- СУМ – Словник української мови / Гол. ред. І.К. Білодід. К., 1970–1980. Т. I–XI.
- Шило – *Шило Г.* Наддністрянський регіональний словник. Львів, 2008.
- ЭСБМ – Этымалагічны слоўнік беларускай мовы / Рэд. В.У. Мартынаў. Мінск, 1978–. Т. 1–.

- Boryś — *Boryś W.* Słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa, 2005.
- Karłowicz — *Karłowicz J.* Słownik gwar polskich. Kraków, 1900–1911. T. 1–6.
- Linde — *Linde S.B.* Słownik języka polskiego. Warszawa, 1807–1814. T. I–VI.
- Rudnyc'kyj — *Rudnyc'kyj Y.* An Etymological Dictionary of the Ukrainian Language. Winnipeg; Ottawa, 1962–1982. Vol. 1–2.
- SW — Słownik języka polskiego. Warszawa, 1900–1927. T I–VIII.
- Swil. — Słownik języka polskiego. Wilno, 1861. Cz. 1–2.